

IZAZOVI U GLOBALNOJ EKONOMIJI I UNAPREĐENJE SAVREMENOG POSLOVANJA (Uvodni referat)

Pregledni članak

Prof. dr Cariša Bešić, email: carisa.besic@ftn.kg.ac.rs, carisa.besic@sbb.rs

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka u Čačku,

Prof. dr Dejan Đorđević

Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“ Zrenjanin

Dr Doloris Bešić Vukašinović

Univerzitet Union „Nikola Tesla“, Fakultet za poslovne studije i pravo

Dr Snežana Bešić, profesor SS

Akademija tehničko-umetničkih strukovnih studija Beograd

Sažetak: Autori u ovom radu analiziraju potrebu za prilagođavanjem poslovnih organizacija u skladu sa novim trendovima na globalnom tržištu, posebno posmatrano sa aspekta uticaja pandemije COVID-19. Dešavanja u globalnoj ekonomiji u toku poslednje dve godine su ukazala na potrebu posvećivanja značajnije pažnje u odnosu na unapređenje poslovne filozofije. Kreativnost, inovativnost, fleksibilnost i adekvatno upravljanje ljudskim resursima su najznačajnije odrednice u novoj poslovnoj filozofiji. Ključni faktor koji operedjeljuje novi model upravljanja organizacijom u globalnoj ekonomiji jeste znanje. Preduzeća koja dolaze iz zemalja u tranziciji nisu mogla da adekvatno reaguju na negativne efekte ovakve krize. Najveća šansa za unapređenje poslovanja preduzeća iz zemalja u tranziciji jeste intenzivnija i sveobuhvatnija primena svareminih metoda i tehnika upravljanja zasnovanih na znanju.

Ključne reči: ekonomija, kriza, poslovanje, organizacija, znanje.

THE CHALLENGES OF THE GLOBAL ECONOMY AND IMPROVEMENT OF MODERN BUSINESS

(Keynote paper)

Abstract: The need to adapt business organizations in line with new trends in the global market, especially from the aspect of the impact of the COVID-19 pandemic has been analyzed in this paper. Developments in the global economy in the last two years have indicated the need to pay greater attention to the advancement of business philosophy. Creativity, innovation, flexibility and adequate human resource management are the most important determinants in the new business philosophy. The key factor that determines the new model of organizational management in the global economy is knowledge. Companies coming from countries in transition have not been able to adequately respond to the negative effects of such a crisis. The greatest chance to improve the business of companies from countries in transition is a more intensive and comprehensive application of knowledge-based management methods and techniques.

Keywords: economics, crisis, business, organization, knowledge.

1. UVOD

Proces upravljanja poslovanjem u uslovima dinamičnih tržišnih promena, zahteva pravilan način razmišljanja sa ciljem postizanja nove vrednosti za sve zainteresovane strane u društvu. Kriza izazvana COVID-19 pandemijom tokom 2020. i 2021. godine ukazala je na

potrebu za izmenom i unapređenjem poslovne filozofije savremenih poslovnih organizacija. **Globalna ekonomija** je pokazala krhkost pred **zatvaranjem granica, smanjivanjem obima trgovine** i gotovo potpunim obustavljanjem nekih sektora poslovanja poput **globalnog turizma** i **saobraćaja**. Prema autoru Fergusonu (2021), pandemija čini svet podeljenim, podrivajući globalizaciju i multilateralne institucije.

Krhkost globalne ekonomije se prvi put javila 2008. godine kao posledica svetske ekonomske krize, a usled snažne isprepletanosti globalnih ekonomskih tokova i tehnološke objedinosti sveta. Kriza iz **2008.** godine se mogla delimično predvideti u smislu verovatnoće nastanka (ali se nisu mogle predvideti njene posledice koje su bile poput snažnog tektonskog poremećaja). Kriza iz **2020.** godine se nije mogla predvideti. Njene posledice se osećaju sada, ali će se osećati i u bliskoj budućnosti i verovatno da će biti jednako snažne kao što je to bio slučaj sa svetskom ekonomskom krizom iz 2008. godine.

Nacionalne ekonomije u globalnoj ekonomiji su povezane, a ekonomski tokovi se nalaze u stanju potpune međuzavisnosti. **Tehnološki napredak**, koji će se nastaviti i u bliskoj budućnosti, samo će još više uticati na povezanost između zemalja i njihovih ekonomija. Tehnološki napredak i promene koje su izazvane njime utiču na to da se svet razvija, a čovečanstvo uči na način koji do danas nije viđen. S druge strane posmatrano, tehnologija mora da se uklopi u etičke principe, odnosno poslovne organizacije koje proizvode i šire tehnološka dostignuća, moraju da postanu u potpunosti društveno odgovorne. Prema predviđanjima Svetskog ekonomskog foruma (2021), sa novim tehnologijama koje prožimaju sve više svakodnevni život, **polje odgovorne tehnologije se širi**. Šta to znači u kontekstu egzistiranja ljudske vrste na početku treće decenije, 21 veka, trećeg milenijuma? **To znači da se odgovorno upravlja tehnologijom, da se preciziraju svi tehnički propisi i da se razvija tehnička etika u oblasti visokog obrazovanja.**

Kriza koja je nastala kao posledica pandemije je pokazala koliko je svet međusobno ekonomski povezan i međuzavisan. **Rezultat je bio gotovo trenutno smanjivanje svetske trgovine, pad proizvodnje i smanjivanje obima zaposlenosti.**

Uspešan poslovni nastup na globalnom tržištu je od posebne važnosti za preduzeća koja dolaze iz zemalja u tranziciji. *Nastup na globalnom tržištu predstavlja osnovnu pretpostavku tržišnog razvoja preduzeća iz zemalja u tranziciji.* Preduzeća koja dolaze iz zemalja u tranziciji susreću se sa konkurentima koji dolaze ne samo iz EU, već i iz novoindustrijalizovanih zemalja sveta. *Da bi preduzeća ostvarila konkurentsku prednost, neophodno je da izmene dosadašnje ponašanje u poslovanju, koje je usmereno na lokalna tržišta i da prihvate savremene metode i tehnike upravljanja koje su zasnovane na znanju.* To podrazumeva i kupovinu novih tehnoloških rešenja koja podrazumevaju dalje unapređenje znanja domaćih preduzeća (jedan od ključnih problema ekonomija u regionu, kao i svih zemalja u tranziciji jeste razvoj radno intenzivnih industrija, gde novih tehnoloških rešenja i nema).

Iskustvo preduzeća koja su uspela da na određeni način amortizuju efekte pada ekonomskih aktivnosti tokom 2020. godine, poput Kine, ukazuju na potrebu za **kreativnim razmišljanjem u funkciji rešavanja problema, fleksibilnim tržišnim delovanjem i dobrim upravljanjem ljudskim resursima** itd.

2. GLOBALNA EKONOMIJA I SAVREMENO POSLOVANJE

Globalna ekonomija je tokom 2020. godine doživela pad uslede negativnih efekata pandemije, a problemi će se osećati i u narednom periodu. Neke oblasti poslovanja, poput **turizma** i **saobraćaja** su doživele **pad** neslučenih razmera, dok su neke oblasti poput usluga namenjenih krajnjem korisniku (**sektor lične distribucije, elektrosko bankarstvo, internet**

komunikacije, kao i uopšte **sektor telekomunikacija**, itd) doživele i **rast**. Tokom 2021. godine može se uočiti oporavak od negativnih ekonomskih efekata pandemije, ali takođe se može uočiti da je oporavak neujednačen, što utiče na povećanje ekonomske napetosti.

Rast cena roba i opreme i rastegnuti lanci snabdevanja u procesu oporavka ekonomije, utiču na inflatorno delovanje. Pritisци na lance snabdevanja izazvani pandemijom povećali su pritisak na troškove. *Rast tražnje sa otvaranjem ekonomija doveo je do povećanja cena ključnih globalnih proizvoda, kao što su nafta, gas i metali.* U Evropi je došlo do povećanja cene prirodnog gasa, što je neke ekonomije iz EU, poput Španije, dovelo u izuzetno nezavidnu energetska situaciju – sušna godina, prazne hidroakumulacije i nagli porast cene gasa – što neminovno vodi u porast troškova proizvodnje, pa samim tim i u inflaciju. Takođe, u tržištima u razvoju došlo je i do povećanja **cene hrane**.

Prema analizama OECD (2021), izgledi za inflaciju značajno variraju od zemlje do zemlje – primetna je u SAD i nekim novoindustrijalizovanim ekonomijama, dok je neki zemljama EU stabilna. Prema analizama Međunarodnog monetarnog fonda (2021), predviđa se da će ukupna inflacija dostići vrhunac u poslednjim mesecima 2021. godine, ali se očekuje i da će se u većini ekonomija sredinom 2022. godine vratiti na nivo pre pandemije. Inflacija u oblasti cena robe široke potošnje će u zemljama G 20 dostići vrhunac do kraja 2021. godine i usporiće se tokom 2022. godine. Iako su ove prognoze optimistične, postoje i druga razmišljanja u smislu da će se ekonomska kriza izazvana pandemijom produžiti i tokom 2022. godine.

Novi uslovi poslovanja, opredeljeni realnošću ekonomskih kriza, zahtevaju i novi pristup u procesu upravljanja savremenom organizacijom. Metode i tehnike upravljanja koje nisu efikasne moraju da se zamene novim efikasnijim. Autori Kotler i Caslione (2009) smatraju da ulazimo u novo doba turbulencija. **Turbulencija** je nova normalnost. *Poslovna turbulencija se definiše kao nepredvidiva i brza promena u unutrašnjem ili spoljašnjem organizacijskom okruženju koje utiče na organizacijsku strukturu. Efekat leptira događa se zbog povezanog međuzavisnog globalizovanog sveta koji se ubrzava u svojoj globalizovanosti.*

Rukovodstvo savremenih poslovnih organizacija, kao i poslovne vođe, trebaju novo viđenje sveta i novi okvir za ponašanje u njemu. Prema ovom novom viđenju, promene se stalno događaju. Budući da moraju upravljati u vremenima velikih turbulencija, potreban im je **sistem za donošenje boljih odluka**. Taj sistem se mora zasnivati na **znanju, liderstvu, kreativnosti i inovativnom delovanju**. Nova **poslovna filozofija** podrazumeva stvaranje kreativnih timova visokoobrazovanih profesionalaca, koji se ponašaju **liderski i preduzetnički**. Svi članovi upravljačkog i projektnih timova moraju podjednako da se ponašaju preduzetnički i da imaju liderske sposobnosti. Poslovni lideri treba da trasiraju put ka odživom razvoju i inkluzivnom oporavku. Tokom godišnjeg samita IGL 2021 (WEF 2021), globalni lideri iz različitih oblasti su identifikovali neke od prioriteta koji treba da obezbede efikasan oporavak društva nakon završetaka pandemije, kao što su: **rešenje nejednakosti u oblasti zdravlja u svetu, obnoviti prirodno okruženje, smanjiti zagađenje vazduha, prosmisliti multilateralizam, usmeriti sve interesne grupe u društvu da rade na unapređenju životne sredine**, itd.

Neki od koraka koji su od izuzetne važnosti za uspešno upravljanje u turbulentnim tržišnim dešavanjima su: **identifikovanje izvora turbulencija, identifikovanje pogrešnih odgovora menadžmenta na turbulencije, uspostavljanje sistema ranog upozorenja, izrada ključnih scenarija i strategija, postizanje održivosti poslovnih poduhvata, i određivanje ključnih scenarija po prioritetima i odabir strategije**. Ključno je da preduzeće uoči trendove, da spremi odgovore u vidu adekvatnih poslovnih scenarija i da uspostavi dobar nivo poslovne održivosti.

U budućnosti koja je pred nama konkurentnost poslovne organizacije neće biti određena zemljom porekla, niti njenom veličinom ili poslovnim performansama i iskustvom iz prošlosti.

Autor Kotler i dr (2017) smatraju da će manje, mlađe i lokalne kompanije imaće šansu da se takmiče sa većim, starijim i globalnim kompanijama. **Tržište** postaje inkluzivno, društveni mediji smanjuju barijere u komunikaciji između preduzeća i potrošača. Potrošači postaju sve više horizontalno orijentisani. **Potrošači** prenose savete i preporuke i od preduzeća i od potrošača.

Savremena poslovna organizacija koja želi da postigne konkurentsku sposobnost dugoročno posmatrano, mora da se u potpunosti fokusira na zadovoljenje zahteva svih interesnih grupa u poslovnom okruženju – **zaposlene, potrošače, dobavljače, poslovne partnere, lokalnu zajednicu** itd. Ovaj princip mora da se ugradi u poslovnu politiku organizacije, a poslovna politika mora da se ostvari. **Javni interes** postaje primarni interes svih uspešnih poslovnih organizacija u svetu.

Kada se radi o potrošačima i korisnicima, savremena poslovna organizacija mora da kreira dodatnu vrednost koja, na najbolji način zadovoljava potrebe istih. Performanse poslovne organizacije moraju da se mere ne samo u odnosu na klasične ekonomske pokazatelje kvaliteta organizacije, već i sa aspekta održivosti i uticaja na životnu sredinu. Takođe, mora da neguje socijalni razvoj i ciljeve dobrog upravljanja na nivou državne administracije. Kreativnost, fleksibilnost, inovativno delovanje i fokusiranje na potrošače postaju imperativi savremenog poslovanja.

Ljudi su najznačajniji resurs u savremenoj organizaciji, a posebno oni koji se bave znanjem. Smanjivanje obima zaposlenih kratkoročno može da rezultuje smanjivanje troškova poslovanja, ali dugoročno nije ekonomski opravdana. Kritičko mišljenje i rešavanje poslovnih problema, krativnost i adekvatno upravljanje ljudskim resursima predstavljaju svakako bitne elemente upravljanja koji će biti značajni i u budućnosti.

Brzo reagovanje na promene i prestrojavanje poslovnih aktivnosti u kratkom vremenskom periodu biće ključne za uspeh u budućnosti.

3. UNAPREĐENJE POSLOVANJA U PREDUZEĆIMA IZ REGIONA

Kriza iz 2020. godine je posebno pogodila preduzeća iz zemalja u tranziciji, zbog činjenice da su te ekonomije dugi niz godina opterećene tranzitornom recesijom, a neke se nisu oporavile ni od krize iz 2008. godine. Prema mišljenju analitičara Evropske banke za obnovu i razvoj (2021) u zemljama koje su bile pogođene izazovnim ekonomskim okolnostima pre pandemije, kovid pandemija je samo dodatno pojačala postojeće probleme – ovde se prevashodno misli na posledice tranzitorne recesije.

S druge strane posmatrano, zemelje u tranzicij, a posebno one iz regiona, bile su delimično zaštićene od dramatičnijeg ekonomskog šoka zbog činjenice da imaju relativno visok nivo proizvodnje primarnih proizvoda u ukupnoj proizvodnoj strukturi, a većina od njih imaju ogrničene prihode od turizma.

Prema analizama Evropske banke za obnovu i razvoj (2021), očekuje se da će rast bruto društvenog proizvoda u regionu iznosti oko 5,1% u 2021. godini, dok će predviđeni rast u 2022. godini iznosti oko 3,8%. Šire posmatrano, oporavak ekonomija u istočnoj Evropi, centralnoj Aziji i severnoj Africi će se ogledati i u stopi rasta od 4,2% u 2021. godini.

Jačanje konkurentnosti privatnog sektora, podrška dobro strukturisanim ulaganjima u transportnu i ekološku infrastrukturu, kao i tranzicija ka zelenoj enegriji su ključni prioriteti u razvoju tranzicionih ekonomija u regionu nakon završetka pandemije.

*Za većinu preduzeća iz zemalja u tranziciji je karakteristično da **nisu fleksibilna, nema kritičkog i kreativnog razmišljanja od strane rukovodstva, nema leaderskog ponašanja, nema dobrog upravljanja ljudskim resursima.*** Ovo važi čak i za preduzeća koja se nalaze u

privatnom vlasništvu gde dominira domaći kapital. Jedan od značajnih problema nacionalnih ekonomija u regionu jeste da su one okrenute ka radno intenzivnim oblastima industrije i privrede. Iako strana ulaganja postoje, ona nisu okrenuta ka visokotehnološkom sektoru, već ka objektima i repromaterijalu i sirovinama. Na taj način može doći do blagog rasta zaposlenosti, ali bez rasta produktivnosti, što je dugoročno pogubno.

Ključni problem preduzeća iz zemalja u tranziciji jeste **produktivnosti**. *Stara tehnologija, neadekvatno upravljanje poslovnom organizacijom i neadekvatno korišćenje znanja su glavni razlozi loše produktivnosti.* Do višeg produktivnog potencijala radne snage u preduzećima iz tranzicionih ekonomija može se doći samo po osnovu adekvatnog upravljanja znanjem.

Situcija je problematična i u državnim preduzećima, koja su opterećena *ekonomskim viškom radne snage, političim rukovodstvom, visokim troškovima poslovanja, lošom produktivnošću u neadekvatnim kvalitetom.* Većina državnih preduzeća uopšte nije sposobna da se nosi sa pitanjem turbulentnog tržišta, pa samim tim ne mogu da se adaptiraju na buduće poslovanje koje podrazumeva turbulenciju kao novu realnost. Problem sa lošom produktivnošću državnih preduzeća je značajan zbog činjenice da ova preduzeća značajno učestvuju u zapošljavanju na nivou nacionalnih ekonomija u regionu, a takođe ova preduzeća obuhvataju do dve trećine fiksnog kapitala.

Nova realnost je i **hiperkonkurencija** koja se ne oseća u monopolizovanim i zaštićenim tranzicionim ekonomijama, koje forsiraju glomazne i birokratizovane javne poslovne sisteme. Kako će se krizni udari nastaviti i u budućnosti, ova preduzeća su dugoročno posmatrano, osuđena na tržišnu inferiornost, a u nekim slučajevima i na propast.

4. ZAKLJUČAK

Promene u savremenom svetu, posebno, tehnološki napredak ukazuju na potrebu za preispitivanjem načina razmišljanja u poslovanju. Kriza izazvana COVID-19 pandemijom uticala je na izmenu ponašanja poslovnih organizacija svuda u svetu, a iskustva do kojih se došlo tokom poslednje dve godine će postati postulati za razvoj novog načina poslovnog ponašanja. Pandemija je uticala na usporenje globalnih ekonomskih tokova i pokretanju ka nacionalnom tržištu. Globalni ekonomski oporavak od krize izazvane pandemijom je uočljiv u toku 2021. godine, ali je i neujednačen, što direktno utiče na povećanje ekonomske napetosti. **Rast cena opreme i gotovih proizvoda, kao i rastegnuti lanci snabdevanja utiču na blagi porast inflacije u većini zemalja u svetu,** ali se očekuje da će to biti privremenog karaktera.

Implementiranje globalnih iskustava i međunarodno potvrđene poslovne prakse i savremenih upravljačkih metoda i tehnika jesu osnov za unapređenje efikasnosti poslovanja preduzeća u regionu i razvoj konkurentne sposobnosti na globalnom tržištu. Ovde se posebno misli na potrebu za okretanjem ka kreativnom razmišljanju, inovativnosti, fleksibilnosti i dobrom upravljanju ljudskim potencijalom, posebno kada se radi o procesu unapređenja znanja zaposlenih i rukovodstva. Primena savremenih metoda i tehnika upravljanja je svakako potrebna, ali je potrebno i potpuno novo razmišljanje o suštini poslovanja. Zastarele metode i tehnike poslovanja moraju da se odbace, a znanje mora da bude suštinski stub savremenog poslovanja. Znanje mora da menja ponašanje pojedinaca u organizaciji, ali i da se stalno unapređuje da ne bi izgubilo na poslovnom značaju. Na kraju, stalno unapređenje znanja direktno utiče na unapređenje produktivnosti poslovanja.

LITERATURA

- [1] EBRD prognozira rast Srbije od 6% u 2021. godini, Euractiv, 29.06.2021, <https://euractiv.rs>
- [2] Kotler P., Caslione J., *Kaotika*, Mate, Zagreb, 2009.
- [3] Kotler P., Kartajaya H., Setiawan I., *Marketing 4.0*, John Wiley and Sons Inc, Hoboken, new Jersey, 2017.
- [4] OECD Economic outlook, Interim report, September 2021, www.oecd.org/economic-outlook
- [5] Six big ideas to improve the state of the world, WEF, 06 october 2021, www.weforum.org/agenda/2021/10/06-big-ideas-to-improve-the-state-of-the-world/
- [6] World economic outlook, October 2021, IMF, www.imf.org/en/Publications/WEO/Issue/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021
- [7] 3 predictions for the future of responsible technology, October 2021, World economic forum, www.wef.org
- [8] 2021 Outlook – The road to recovery, CNBC 2021, www.cnbc.com/editorial/2021-outlook-the-road-to-recovery/#2021-outlook

